

Jan Słomka

„Pierwsze pisma greckie o
dziewictwie: Pseudo-Klemens
Rzymski Listy o dziewictwie” ;
„Uczta” Metody z Olimpu;
Pseudo-Bazyli, Homilia o
dziewictwie”, wstęp i opracowanie
Józef Naumowicz, tł. Stanisław
Kalinkowski, Wojciech Kania, Józef
Naumowicz, Kraków 1997 :
[recenzja]

Łódzkie Studia Teologiczne 7, 361-363

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

założeń dotyczących wzajemnych zależności i wagi poszczególnych procesów i wydarzeń w historii Kościoła. Wolf-Dieter Hauschild w swoim *Lehrbuch* dał obraz Kościoła jako wspólnoty i instytucji wielokształtnej, której rozwój dokonuje się przede wszystkim przez rozwój refleksji i doktryny. Z drugiej strony, ta wspólnota i instytucja rozwija się w ciągłym kontakcie ze światem, w którym wzrasta. Choć często relacje te są napięte dokonuje się nieustanna wymiana: Kościół czerpie z dorobku kultury, filozofii i instytucji otaczającego go świata, i ze swej strony coraz bardziej wpływa na kulturę i instytucje społeczności, które ogarnia. Autorowi udało się przedstawić bogactwo i dynamikę tych wzajemnych zależności i nie sprowadzić ich do jednego, uproszczonego schematu.

Również samo chrześcijaństwo Autor przedstawił jako jedność wielości, jako fenomen wielokształtny i wielowymiarowy, dynamiczny i ciągle poszukujący swojej tożsamości i jedności.

Prawie siedemset stron zwięzłego tekstu daje naprawdę wiele wiadomości, podręcznik ten może więc spełniać funkcję pozostającego w zasięgu ręki leksykonu. Ułatwiają to listy i indeksy: lista cesarzy rzymskich i bizantyjskich, lista władców państwa Franków, Biskupów Rzymu, indeks imion i indeks rzeczowy. Stosunkowo najszerszą stroną podręcznika są mapy umieszczone w tekście: mało dokładne i dość ubogie graficznie.

ks. Jan Słomka

Pierwsze pisma greckie o dziewictwie: Pseudo-Klemens Rzymski, Listy o dziewictwie; Metody z Olimpu, Uczta; Pseudo-Bazyli, Homilia o dziewictwie; wstęp i opracowanie: ks. Józef Naumowicz, przekład: Stanisław Kalinkowski, ks. Wojciech Kania, ks. Józef Naumowicz, Kraków 1997, ss. 300.

Jest to szesnasty tom znakomitej serii *Źródła monastyczne*, wydawanej przez benedyktynów tynieckich, a redagowanej przez ks. Marka Starowieyskiego. Począwszy od tomu czternastego, w serii tej pojawiły się trzy nurty: starożytność (pierwsze trzynaście tomów w całości zalicza się do tego nurtu), opracowania (t.14: Jean Leclercq OSB, *Miłość nauki a pragnienie Boga*, wyróżniony czarnym kolorem okładki), średniowiecze (*Najstarsze pisma Kartuzów*, wyróżniony żółtawym kolorem okładki; te kolory dotyczą tylko wydania w oprawie broszurowej).

W szesnastym tomie umieszczone zostały przekłady trzech tekstów, pochodzących z drugiej połowy III i pierwszej połowy IV wieku, poświęconych w całości problematyce dziewictwa. Dwa z nich, Pseudo-Klemensa *Listy o dziewictwie* oraz Metodego z Olimpu *Uczta*, były już wcześniej publikowane.

Tłumaczenia poprzedzone są wstępem ogólnym autorstwa ks. Józefa Naumowicza. Omawia on, po krótkim wprowadzeniu w problematykę dziewictwa, najważniejsze pisma o dziewictwie z całego okresu patrystycznego: od Tertuliana do Aldhelma (zm.709). Następnie przedstawia niektóre aspekty nauki o dziewictwie w okresie patrystycznym. Podkreśla, że jeżeli patrzeć na liczbę pism poświęconych temu tematowi, to nie można twierdzić, że temat dziewictwa i czystości był w jakikolwiek sposób dominujący. Niemal wszyscy pisarze wczesnochrześcijańscy ujmowali dziewictwo chrystocentrycznie, jako mistyczne zaślubiny z Panem. Wielokrotnie powraca także motyw dziewictwa jako stanu pierwotnego człowieka – w raju, przed grzechem pierworodnym. W ten sposób dziewictwo jako odnowienie stanu pierwotnej czystości jest jednocześnie zapowiedzią eschatologicznego odnowienia całego stworzenia. W zachęcaniu do dziewictwa dominuje więc argumentacja biblijna. Osobnym często poruszonym tematem jest relacja dziewictwa do stanu małżeńskiego. Choć, w przeciwieństwie do pism gnostyckich i heretyckich, głoszenie czystości nie wypływa z lęku przed małżeństwem, jednak niektóre teksty pisarzy pierwszych wieków „poświęcają wiele miejsca ukazywaniu złych stron małżeństwa. Stwierdzają, że stan małżeński przeznaczony jest jedynie dla ludzi słabszych i służy tylko godziwemu uśmierzeniu pożądliwości”. Takie koncentrowanie się na

niedogodnościach praktycznych małżeństwa sąsiaduje jednak w pismach Ojców z podkreśleniem jego wielkiej wartości i godności. Można, stwierdza ks. Naumowicz, zauważyć, że stopniowo dziewictwo zmienia swe uzasadnienie u Ojców Kościoła. Początkowo, a zwłaszcza w Nowym Testamencie, ma ono wartość przede wszystkim pozytywną, „dla Królestwa”. Potem zaczyna dominować argumentacja negatywna: wyrzeczenie się małżeństwa i uwolnienie od namiętności.

Ostatnia część wstępu poświęcona jest bardzo skrótownemu omówieniu wzajemnych proporcji liczbowych ascetyzmu żeńskiego i męskiego oraz rozwoju form życia ascetycznego. Zarówno wstęp ogólny, jak i każde z przetłumaczonych pism opatrzone są obszerną bibliografią.

Po tłumaczeniach umieszczone zostały indeksy: biblijny oraz imion i nazw własnych.

Pierwszy z umieszczonych w tomie przekładów to Pseudo-Klemensa *Listy o dziewictwie*. Przekład *Listów* był opublikowany w „Vox Patrum”: PSEUDO-KLEMENS, *Listy do dziewic*, wstęp S. Longosz, przekład W. Kania, „Vox Patrum” 30–31 (1996), s. 405–432. Obecne wydanie jest przedrukiem poprzedniego z dodanymi tytułami rozdziałów. Bez zmian pozostawiono zarówno tekst przekładu, dokonanego przez ks. Wojciecha Kanię z języka syryjskiego, jak i przypisy opracowane przez ks. Stanisława Longosza. Przekład został dokonany z syryjskiego, albowiem całość tekstu *Listów* przetrwała tylko w przekładzie na ten język. W obecnym wydaniu został dodany nowy wstęp, autorstwa ks. Józefa Naumowicza. Zmieniono także tytuł: zamiast *Listy do dziewic* dano w spisie treści i nagłówku tytuł *Listy o dziewictwie*. Jednak ks. Naumowicz we wstępie używa przeważnie tytułu *Listy do dziewic*. Problem tytułu nie jest we wstępie rozpatrywany, ale łatwo znaleźć powód zamieszania. Otóż, jak można zauważyć w załączonej bibliografii, wydanie PG 1,397–452 podaje tytuł *Epistolae ad virgines*, natomiast wszystkie pozostałe wydania używają tytułu zawierającego słowa *de virginitate*. Tytuł *o dziewictwie* lepiej oddaje zawartość *Listów*. We wstępie zostały szczegółowo omówione: historia tekstu *Listów*, problematyka czasu i miejsca powstania, układ treści oraz problematyka poruszana w *Listach*. *Listy* powstały najprawdopodobniej w pierwszej połowie III wieku, na co wskazuje opisywany w nich klimat życia ascetycznego, we wczesnej fazie jego rozwoju. Pochodzą prawdopodobnie ze środowiska syropalestyńskiego i są adresowane do asceatów z innego regionu. Stanowią ważne świadectwo wczesnej, przedmonastycznej fazy rozwoju życia ascetycznego.

Drugie tłumaczenie to Metodego z Olimpu *Uczta*. Pierwszy przekład *Uczty* ukazał się w 24 tomie serii PSP: Św. Metody z Olimpu, *Uczta*, tłum. S. Kalinkowski. Orygenes, *Homilie o Pieśni nad Pieśniami, Zachęta do męczeństwa*, tłum. S. Kalinkowski, całość wstępem opatrzył i opracował E. Stanuła, Warszawa 1980.

Obecne wydanie zostało w całości przygotowane przez Stanisława Kalinkowskiego. Nie tylko poprawił on swoje tłumaczenie, ale też opracował przypisy i wstęp. W PSP był umieszczony wspólny wstęp do całego tomu autorstwa ks. Emila Stanuli. Wstęp S. Kalinkowskiego rozpoczyna się od przedstawienia postaci Metodego i jego twórczości. Autor *Uczty* żył w drugiej połowie III wieku i działał w Licji, w południowej części Azji Mniejszej. Spośród dzieł Metodego tylko *Uczta* zachowała się w oryginale greckim, pozostałe przetrwały we fragmentach greckich i syryjskich oraz w przekładzie na język starosłowiański. Metody w swoich pismach zwalczał poglądy Orygenesesa, ale jak zauważa S. Kalinkowski, w wielu swoich tekstach okazuje się mocno zależny zarówno od egzegezy, jak i teologii tegoż Orygenesesa. Omawiając strukturę i treść *Uczty*, Autor wstępu ukazuje liczne i głębokie zapożyczenia od Platona, a zwłaszcza zaznaczoną nawet w tytule bezpośrednią zależność od *Uczty* Platona. Metody często wplata wprost fragmenty i parafrazy tekstów *Uczty* Platona do swojego dzieła. Kalinkowski wskazuje również na mniej zauważalne, ale równie istotne zapożyczenia od Orygenesesa. *Uczta* Metodego rozpisana jest na dziesięć mów dziewic, które wygłaszają po kolei pochwałę dziewictwa.

Trzeci, najkrótszy przekład umieszczony w tomie, to Pseudo-Bazylego *Homilia o dziewictwie*, w całości opracowany przez ks. Józefa Naumowicza. W wstępie ks. Naumowicz przedstawia problematykę czasu powstania i autorstwa *Homilii*. Prawdopodobnie powstała ona na początku IV wieku. Przyjmuje się, że jej autor był biskupem jednego z miast greckiego Wschodu. Choć podkre-

śla wielką wartość dziewictwa, nie można go zaliczyć do enkratytów, uznaje bowiem także wartość małżeństwa. Następnie ks. Naumowicz omawia treść homilii, którą wydawcy nazwali „kuriozalną”. Homilia podejmuje problematykę tzw. ascetyzmu rodzinnego, czyli sytuacji, gdy młodzi chłopcy i dziewczęta podejmowali życie ascetyczne, pozostając w domach pod opieką rodziców, zwłaszcza ojców. Zaleca rodzicom jak największą drobiazgowość w czuwaniu nad ich dziećmi – ascetami, zwłaszcza córkami. W odniesieniu do córki „ojciec winien ciągle strzec jej łoża, kontrolować jej śmiech, nastroje i słowa, wszystkie jej pragnienia i odruchy”. To dzięki takim wskazaniom *Homilia* zasłużyła na wspomniane wyżej określenie.

Szesnasty tom *Źródeł monastycznych* to ważna i dobrze przygotowana pozycja. Choć w większości są to teksty już publikowane, jednak poprzednie wydania są trudno dostępne, a obecna edycja nie jest prostym ich przedrukiem, ale nowym, starannym opracowaniem. Otrzymujemy więc dzięki wstępom, jak i przekładom dobry przegląd zagadnień związanych z praktyką i teologią dziewictwa w starożytności chrześcijańskiej. Mocną stroną tego tomu, jak zresztą i pozostałych w tej serii, jest staranie opracowana, obszerna bibliografia.

ks. Jan Słomka

Atanazy z Aleksandrii, *O wcieleniu Słowa*, przekład, wprowadzenie, przypisy i indeksy Michał Wojciechowski, Warszawa 1998, ss. 92.

Jest to 61. tom w serii Pisma Starożytności Pisarzy redagowanej na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, wydany cztery lata po tomie poprzednim. Po długiej przerwie podjęto więc kontynuację tej największej polskojęzycznej serii pism pisarzy starożytności. Obecny tom ma odnowioną szatę graficzną i edytorską i w niczym nie przypomina już dawniejszych tomów, wydawanych siemiętnie techniką małej poligrafii.

Autor tego tomu jest filologiem i to widać. Podaje bowiem we wstępie precyzyjne, starannie przemyślane założenia metodologiczne swojego przekładu i potem wiernie je realizuje. Przekład, według słów tłumacza, „dąży do oddania myśli autora w sposób dosłowny, na ile jest to możliwe w ramach reguł języka polskiego. Słowa wymagane przez składnię polską, a nie mające odpowiednika w oryginale umieszczone są w nawiasach kwadratowych”. Cytaty biblijne tłumaczone są wraz z całością, co jest oczywiście jedynym dobrym rozwiązaniem przy przekładaniu tekstów Ojców. Takie założenia tłumacz wiernie wypełnił. Zwrócił także w przekładzie uwagę na wiele kluczowych pojęć teologicznych niemożliwych do jednoznacznego przełożenia na język polski. Każde z tych pojęć (np. *logos*, *enanthropesis*, *pronoja*, *demiourgos*, *ftora*, *parousia*) opatrzył znakomitym komentarzem w przypisach. Jest to nieoceniona pomoc przy korzystaniu z tekstu przekładu dzieła teologicznego. Przekład jest poza tym uzupełniony trzema indeksami: biblijnym, imion i nazw geograficznych oraz rzeczowym. We wstępie została podana obszerna informacja bibliograficzna dotycząca wydań krytycznych i przekładów na języki nowożytny. Obecny przekład jest pierwszym całościowym tłumaczeniem na język polski. Przekład został więc dokonany i opracowany w sposób odpowiadający charakterowi tekstu, jest to bowiem tekst teologiczny, w którym liczy się nie tyle elegancja frazy, co wierność w oddawaniu zniuansowanych znaczeń pojęć teologicznych.

O wiele słabszą częścią publikacji jest ten fragment wstępu, który zajmuje się omówieniem teologii Atanazego i teologii samego dzieła. Teologia Atanazego jest omawiana w odniesieniu do czasów nowożytnych i przy użyciu terminologii z czasów nowożytnych (np. „Teologia i antropologia Atanazego dadzą się przedstawić w schemacie nazwanym w czasach nowszych historiozbowczym” (s. 12). Przy czym odniesienia te są dość chaotyczne, czasem przechodzą w próby „obrony” Atanazego. Taką tendencję widać na przykład gdy tłumacz stara się „usprawiedliwić” przed współczesnym czytelnikiem podejście Atanazego do kwestii zmartwychwstania, jego brak zainteresowania faktami (s. 15). Jednak najpoważniejszym mankamentem tej prezentacji jest brak próby umieszczenia